

KATEDRA KLASICKEJ FILOLÓGIE

Preklady z klasických jazykov, starej gréčtiny a latinčiny

František Šimon

Preklady historických lékařských textov

IOHANNIS
IESSENII
A IESSEN

De Ofsibus

Tractatus

JÁN

JESSENIUS

Z JASENA

Traktát

o kostiach

Jessenius, Ján: Traktát o kostiach. (preklad František Šimon)

Martin: Osveta 1981. 220 s. [spoluautor Arnold Gregor]

Kniha obsahuje faksimile latinského textu diela, ktoré vyšlo v roku 1601 vo Wittenbergu a ktoré bolo doplnkom k známej Jesseniovej Pražskej anatómii

Ján Jessenius

O krvi

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
2007

**Ján Jessenius: O krvi. (preklad: František Šimon,
Jana Balegová, Milena Výrostová)**

Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2007. 42 s.

Kniha obsahuje faksimile latinského textu z roku 1601 a preklad diela, ktoré vyšlo v Prahe v roku 1608.

O ZDRAVÍ A CHOROBÁCH UHORSKA
DE SALUBRITATE ET MORBIS HUNGARIAE

FRIDRICH JAKUB FUKER

Fridrich Jakub Fuker O zdraví a chorobách Uhorska - *De salubritate et morbis Hungariae.* (preklad František Šimon)

Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2003. 136 s.

Preklad a faksimile latinského diela známeho košického lekára Friedricha J. Fukera, ktoré vyšlo v Lipsku v roku 1777

ent UNIVERSITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH

Kis Witzay
Josephus / Jozef / József

DE LINGVA
O JAZYKU
A NYELVRŐL

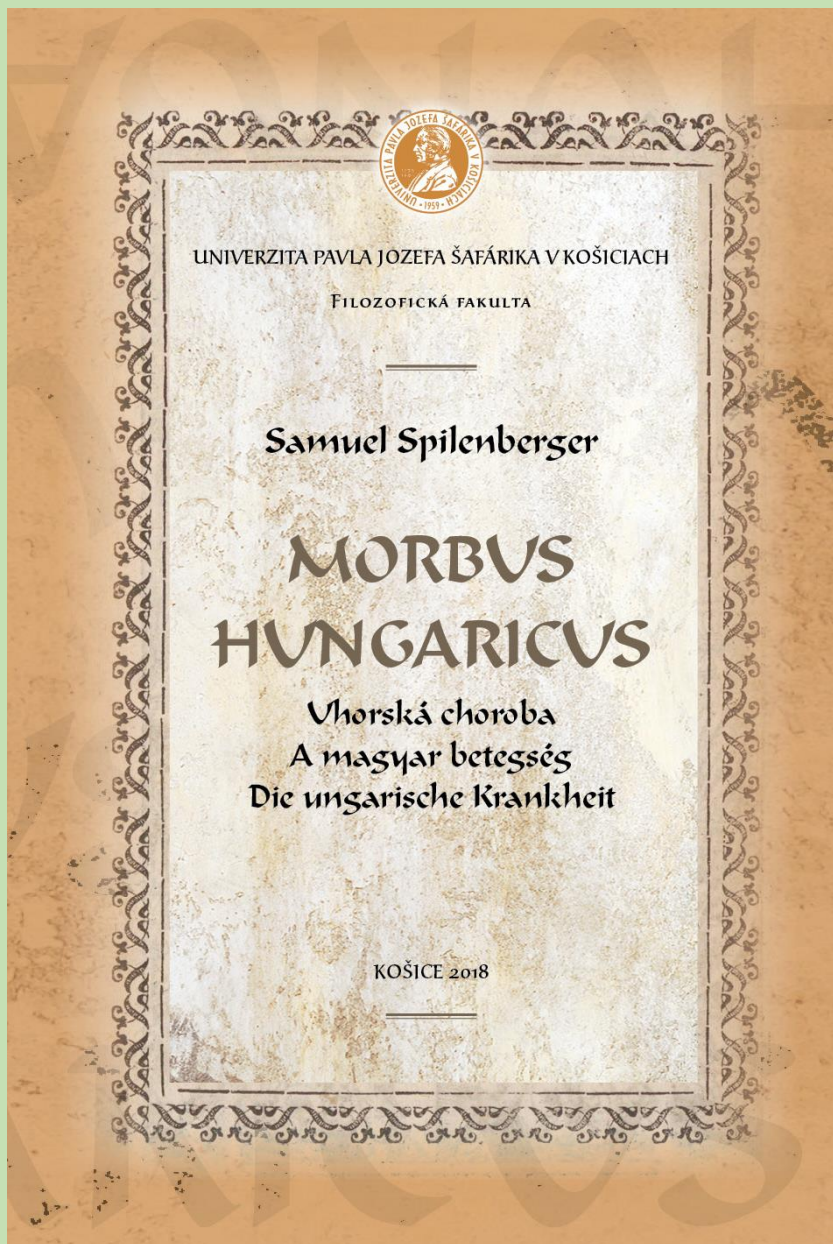
Lingua producens flavum viscum & in medio
lineas nigras quasi pictas indicat caloris venenum
occupare intestina, calor pugnat cum pectore, effi-
citque magnos cruciatus die nocteque, quas venter
egerit faeces, sunt partim albae, partim caloris ru-
brae.

2012

**Kis Witzay Josephus / Jozef / József. De lingua
/ O jazyku / A nyelvről (preklad František
Šimon, László András Magyar)**

Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2012. 112 s.

Faksimile latinského diela známeho košického lekára J. Kis Witzaya, ktoré vyšlo ako dizertačná práca po skončení štúdia na lekárskej fakulte v Trnave v roku 1773. Vydanie je trojjazyčné, okrem latinského textu aj slovenský a maďarský preklad.

**Samuel Spilenberger: *Morbus Hungaricus*
Uhorská choroba, A magyar betegség, Die
Ungarische Krankheit. (preklad František Šimon,
László András Magyar, Florian Steger)**

Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2018. 90 s.

Faksimile latinského diela známeho levočského lekára S. Spilenbergera o záhadnej uhorskej chorobe, ktoré vyšlo ako dizertačná práca po skončení štúdia na lekárskej fakulte v Bazileji v roku 1597. Vydanie je štvorjazyčné, okrem latinského textu aj slovenský, maďarský a nemecký preklad.

GALÉNOS:

NAJLEPŠÍ LEKÁR JE AJ FILOZOFOM

S Galénovým menom je spojených niekoľko superlatívov. Je popri Hippokratovi najslávnejším antickým lekárom, ktorý mal najväčší vplyv na dejiny medicíny ([2], 315). Patrí k z najúspešnejším mužom antiky, jeho dielo je rozsahom najväčšie zachované literárne dielo antického autora ([14], XV).

Galénos

Narodil sa v bohatom a slávnom maloázijskom meste Pergamon v r. 129, dostal to najlepšie vzdelanie v medicíne a vo filozofii, po krátkom pobyte v rodnom meste odišiel do centra ríše, do Ríma, a tam urobil veľkú kariéru. Stal sa úspešným lekárom, dokonca osobným lekárom cisárovho syna Commoda a neskôr aj samého cisára Marca Aurelia, zomrel v r. 216 ([20], 216 – 229). Galénos bol autorom toľkých diel z rôznych oblastí poznania, že musel napísať dva zvláštne spisy venované svojej vlastnej literárnej činnosti; De libris propriis (O vlastných knihách) a De ordine librorum suorum (O poradí svojich kníh), z ktorých sa dozvedáme, že napísal 400 spisov, zachovala sa približne len polovica.¹ Z filozofických a metodologických diel spomeňme strategický spis De demonstratione (O dôkazoch),² De sectis ad eos, qui introducuntur (O lekárskech školách pre začiatočníkov), Subfiguratio empirica (Náčrt empirizmu), De experientia medica (O lekárskej skúsenosti),³ Institutio logica (Úvod do logiky) ([10]; [11]), De placitis Hippocratis et Platonis (O názoroch Hippokrata a Platóna) [12], De propriis placitis

lách pre začiatočníkov), Subfiguratio empirica (Náčrt empirizmu), De experientia medica (O lekárskej skúsenosti),³ Institutio logica (Úvod do logiky) ([10]; [11]), De placitis Hippocratis et Platonis (O názoroch Hippokrata a Platóna) [12], De propriis placitis

¹ Doteraz sa používa monumentálne 22-zväzkové grécko-latincké vydanie GALENI Opera omnia [6].

² Fragments a testimonia ([19], 403 – 478).

³ Anglický preklad troch menovaných diel pozri in [9].

Preklad krátkeho diela gréckeho lekára Galéna z 2. st. po Kr. o ideálnom lekárovi.

A. C. CELSUS O LEKÁRSTVE (PREDSLOV)

FRANTIŠEK ŠIMON

Aulus Cornelius Celsus (1. pol. 1. stor. n. l.) napísal svoje dielo *De medicina* pravdepodobne okolo roku 25 n. l. a jeho osem kníh tvorilo pôvodne súčasť väčšieho encyklopedického diela *Artes* (= Vedy) a len časť o medicíne sa zachovala celá. Predslov diela, preklad ktorého predkladáme, je veľmi cenný, pretože predstavuje prvé ucelené antické dejiny predgalenovskej medicíny.

Do slovenčiny (ani do češtiny) nebol zatiaľ Celsus preložený. Prekladali sme podľa vydania *A. C. Celsi Quae supersunt, rec. F. Marx, Leipzig – Berlin, Teubner 1915 (CML I)* a k dispozícii sme mali nemecký preklad *Aulus Cornelius Celsus Über die Arzneiwissenschaft. 2. vyd., Braunschweig, F. Viehweg und Sohn 1906*.

Tak ako poľnohospodárstvo zabezpečuje zdravým ľuďom potraviny, tak lekárstvo zabezpečuje chorým zdravie. Všade na svete je známe, veď aj národy celkom nevedomé poznajú rastliny a iné prístupné prostriedky pomáhajúce liečiť rany a choroby. V porovnaní s inými národmi však majú Gréci omnoho vyvinutejšie lekárstvo, aj keď ani u nich také nebolo od samého prvopočiatku, predsa len to bolo niekoľko sto rokov pred nami. Ako jeho najstarší predstaviteľ sa velebí Asklepios¹, ktorý bol prijatý medzi bohov, pretože trocha zušľachtil túto dovtedy nevyvinutú a ľudovú vedomosť. Mal dvoch synov, Podaleiria a Machaona², ktorí v trójskej vojne nasledovali Agamemnona³ a prinášali v nej nemalú pomoc svojim spolubojovníkom. Homér⁴ o nich hovorí, že zvyčajne neposkytovali pomoc proti moru alebo rôznym druhom chorôb, ale skôr liečili rany vypaľovaním a liekmi. Z toho je zrejmé, že pôsobili len v tej oblasti lekárstva a že tá je aj najstaršia. Od Homéra sa taktiež môžeme dozvedieť, že sa choroby odvodzovali od hnevu nesmrteľných bohov a práve ich zvyčajne prosili o pomoc. Je pravdepodobné, že choroby vtedy síce pripravili o život mnoho ľudí, pretože neexistovali prostriedky proti nim, predsa sa však väčšine podarilo opäť vrátiť zdravie a to vďaka dobrej životospráve, ktorú si nekazili ani záhaľkou, ani nestriedmosťou. Tieto dva neuhy oslabovali ľudský organizmus najskôr v Grécku a neskôr aj u nás, takže naše mnohostranné lekárstvo, ktoré v minulosti nebolo potrebné a u iných národov nie je doteraz, privádza z našich súčasníkov na prah staroby len veľmi málo ľudí.

Časopiské preklady rôznych pasáží z Celsovo diela De medicina

80

PŘEKLADY – TRANSLATIONES

A. C. CELSUS, O ŽIVOTOSPRÁVE

František ŠIMON (*Košice*)

Aulus Cornelius Celsus, hoci pravdepodobne laik, napísal najvýznamnejšie zachované latinsky písané antické lekárske dielo. Tento spis, ktorý vyšiel pravdepodobne okolo roku 25 po Kr., bol pôvodne súčasťou väčšieho encyklopedického diela *Artes* a ako jediný sa z jeho obsahu zachoval. Predkladáme preklad niektorých častí prvej knihy, ktorá sa zaoberá životosprávou. Celsus v nej nadväzuje na grécku medicínu, ale aplikuje ju na rímske pomery. Celsovo dielo nebolo preložené do slovenčiny (ani do češtiny), k dispozícii sú len preklady ukážok.¹

ČESKOSLOVENSKÁ OFTALMOLOGIE, 47, 1991, č. 3

A. C. CELSUS O SIVOM ZÁKALE

F. Šimon

Katedra jazykov UPJŠ, Košice

A. C. Celsus napísal svoje dielo *De medicina* (O lekárstve) okolo roku 25 n. l. Celsus nebol lekár a osem kníh o lekárstve tvorilo súčasť encyklopedického diela *Artes* (Vedy), z ktorého sa zachovalo práve osem kníh o medicíne. Predkladáme preklad liečenia sivého zákalu, o ktorom si Celsus a iní antickí lekári mysleli, že ide o zhromažďovanie tuhnúceho výpotku pred šošovkou. Operácia sivého zákalu týmto spôsobom sa praktizovala až do 18. st.

Prekladali sme podľa vydania A. C. Celsi *Quae supersunt*, rec. F. Marx, Leipzig-Ber-

Aulus Cornelius Celsus o zuboch

František Šimon, Pavlína Šimonová
Katedra románskej a klasickej filológie Filozofickej fakulty Univerzity P. J. Šafárika, Prešov
Zubné oddelenie Polikliniky Staré mesto, Košice

Súhrn

V preklade časti z Celsovo diela *De medicina* sa hovorí o anatómii zubov (VIII, 1, 9 - 10), liečení ich bolesti (VI, 9) a o extrakcii zubov (VII, 12, 1).

Summary

Translation of passages from Celsus work *De medicina* deals with anatomy of teeth (VIII, 1, 9 - 10), treatment of toothache (VI, 9), and tooth extraction (VII, 12, 1).

zubom z toho istého koreňa (4) a veľmi často ho vytlačá, niekedy sa však zjaví nad ním alebo pod ním.

VI, 9

Pri bolestiach zubov, ktoré sa môžu rútať medzi najväčšie muky, je celkom zakázané piť víno. Aj jedla sa treba spočiatku zdržať, neskôr sa môže požiť, ale len s mierou a mäkké, aby nedráždilo pacienta, ktorý nimi (zubami) hryzie. Pri bolestiach musíme dostať pomocou špongie paru z vriacej vody na zuba nanášať naň voškovce (5) z čumpusové.

natrú na malý kúsok plátna zmes z myrhy a kardamómu (18) po jednom dieli, šafranu, rumanu (19) a fig po štyroch dieloch a z ôsmich dielov horčičného semena a kladú ju na plecía na tej strane, kde boli zub. Keď je to horný zub zozadu, keď dolný spredu. Táto zmes zmiernuje bolesť a treba ju hneď odstrániť, keď sa tak stalo.

Ak je zub vyhlodaný a nie je to nevyhnutné, netreba sa ponáhľať hneď ho odstrániť, ale k všetkým spomínaným obkladom treba pridať nejaké silnejšie zložky, ktoré zmiernia bolesť. Takým je Herov (20) prostriedok, ktorý sa skladá z jedného dielu kvaniak

FOLIA MEDICA CASSOVIENSIA 53, 1996

Katedra románskej a klasickej filológie Filozofickej fakulty UPJŠ v Prešove, vedúci: doc. PhDr. Sekvent, CSc.

A. C. CELSUS O CHIRURGII

FRANTIŠEK ŠIMON

A. C. Celsus, hoci pravdepodobne laik, napísal najvýznamnejšie zachované latinsky napísané antické lekárske dielo. Tento spis, *De medicina* (O lekárstve) bol pôvodne súčasťou väčšieho encyklopedického diela *Artes* (Vedy) a ako jediný sa z neho zachoval. Predkladáme preklad začiatku VII. knihy, ktorá sa zaoberá chirurgiou. Prekladali sme podľa vydania A. C. Celsi *Quae supersunt*, rec. F. Marx, Leipzig - Berlin, Teubner 1915 (*Corpus Medicorum Latinorum I*) a k dispozícii sme mali aj nemecký preklad s poznámkami A. C. Celsus *Über die Arzneiwissenschaft*, 2. Aufl. Braunschweig, Vieweg und Sohn 1906. Celsus nebol do slovenčiny preložený, k dispozícii sú len preklady ukážok z jeho diela.¹

Úvod J. Gregora Macera Szepsia k Paracelsovmu dielu *Archidoxae* (1569)

František Šimon (ed.)

Introduction to Paracelsus' *Archidoxae* (1569) by J. Gregor Macer Szepsius

ABSTRACT: The humanist writer Johannes Gregor Macer Szepsius (cca 1530 – after 1579) came from the small Slovak town of Moldava nad Bodvou. He studied at the Faculty of Arts in Cracow, an important focal point for Central European culture throughout the 16th century. He also continued working in Cracow after completing his studies, he wrote typical Latin occasional poetry, but he also became interested in alchemy and natural sciences. The circle of his acquaintances included some well-known Cracow intellectuals, especially humanists with alchemistic interests and activities. His greatest contribution to alchemy was his publishing of the Latin translation of Paracelsus' tract *Archidoxae*, issued in Cracow in 1569. Macer also wrote the preface, index and marginal notes to the translation. The paper contains analysis of the preface processed according to a known very significant collection of early alchemistic writings, the *Corpus paracelsisticum*.

Keywords: Johannes Gregor Macer Szepsius, Paracelsus, paracelsism, *Archidoxae*

Ján Gregor Macer Szepsius vydal v roku 1569 v Krakove latinský preklad Paracelsovoho spisu *Archidoxae*.¹ Príspevok predstavuje tento úvod spracovaný podľa vzoru *Corpus paracelsisticum*, zbierky dokumentov k ranému paracelsizmu.² V nej sa vyskytujú listy paracelsistov a paratexty (úvody, venovania) z Paracelsových a alchymistických diel, pričom sa v jednotlivých textoch postupuje jednotne: autor, adresát, zachovanie textu, edícia latinského textu, preklad a komentár.

Autor

Menej známy humanistický autor Ján Gregor Macer Szepsius (cca 1530 – po 1579) pochádzal z Moldavy nad Bodvou. Prímenie Szepsius si dal autor podľa zvyku humanistov, ktorí ním poukazovali na svoj pôvod (maďarské meno mesta Moldava nad Bodvou je Szepsi). Okrem toho v jeho raných dielach má štyrikrát pridané prímenie Pannonis,³ čo by mohlo naznačovať nemaďarský, resp. slovenský pô-

¹ PARACELSI, Philipp Theophrasti. *Archidoxae libri X*. A. Schröter (transl.). Cracoviae : Officina typographica Mathiae Wirzbietae, [1569].

² KÜHLMANN, Wilhelm - TELLE, JOACHIM (eds.). *Corpus Paracelsisticum*. Bd. I. *Der Frühparacelsismus*. 1. Teil. Tübingen : Niemeyer, 2001. Bd. II. *Der Frühparacelsismus*. 2. Teil. Tübingen : Niemeyer, 2004. Bd. III /1 - 2. *Der Frühparacelsismus*. 3. Teil. /1 - 2. Berlin : De Gruyter, 2013.

³ MACRI, Gregorii Szepii Pannonis. *Cunae seu in Nativitatem Dominicam Ode*. Cracoviae : Lazarus Andreae, 1556. MACRI, Gregorii Szepii Pannonis. *Laurus*. In *laudem Almae Universitatis Cracoviensis*. Cracoviae : Lazarus Andreae, [1557]. MACRI, Gregorii Szepii Pannonis. In *Catalogum Stirpium*

Úvod J. Gregora Macera Szepsia k Paracelsovmu dielu *Archidoxae* (1569).

In: Kultúrne dejiny. Roč. 9, č. 1 (2018), s. 67–81.

Latinský text, preklad a komentár úvodu, ktorý napísal rodák z Moldavy nad Bodovu a vydal v Krakove v roku 1569